

čenské vzťahy utvárajú všetky predpoklady pre všestranné využitie systémových sociálnych vlastností vedecko-technickej revolúcie, lebo zabezpečujú optimálne formy spoločenského pokroku, organickú jednotu spoločnosti a prírody a kvalitatívne nový typ priemyslu.

Autormi ostatných štúdií sú V. Brožík, L. Holata, T. Kuklinková a J. V. Bogolubová. Štruktúra knihy má nekonvenčný charakter a určitá heterogénnosť je odrazom

Širokého spektra aktuálnych otázok, ktoré si vyžadujú hlbšie rozpracovanie. Tvorivá vedecká spolupráca medzi Katedrou filozofie FFUK a Katedrami filozofie MGU bude pokračovať aj v budúcnosti. Pripravuje sa ďalšia spoločná monografia *Kritika marxológie a súčasného revizionizmu*. Z tohto hľadiska predstavuje recenzovaný zborník významný edičný čin.

Ladislav Hohoš

O VZŤAHU FILOZOFIE A SOCIÁLNEHO POZNANIA

P. GINDEV, *Filosofija i socialnoje poznanije*. Izd. Progress, Moskva 1977, 366 s.

Knih Panajota Gindeva, popredného bulharského filozofa, je v určitom zmysle pioniersky čin, a to nielen v regionálnom chápaní, ale aj v rámci filozofickej tvorby socialistických krajín vôbec. Predmetom jeho skúmania je sociálne poznanie, jeho objekt, štruktúra, formy a napokon špecifické metódy sociálneho poznania. K riešeniu všetkých nastolených problémov pristupuje autor systémovo, z dôsledných pozícií marxisticko-leninskej filozofie, zdôrazňujúc najmä jednotu dialektického a historického materializmu, jednotu teórie a praxe, jednotu objektívnosti, vedeckosti, straníckosti a triednosti poznania.

Svoju prácu rozdelil P. Gindev na štyri kapitoly, v ktorých postupne analyzuje jednotlivé problémy sociálneho poznania: Prvú venoval vymedzeniu vzťahu marxisticko-leninskej filozofie a sociálneho poznania, pričom si všima najmä osobitosti filozofického a špeciálnovedného skúmania zákonov spoločenského života a zdôrazňuje heuristickú úlohu marxisticko-leninského princípu straníckosti v sociálnom poznaní. V druhej kapi-

tole zameral autor pozornosť na pojem objektu sociálneho poznania, analyzuje „dve formy“ objektívnej reality, fundovane skúma dialektiku vzťahov medzi sociálnym a psychickým v sociálnom procese a v mnohých ohľadoch podnetne rozoberá aj vzťah subjektívnych a objektívnych stránok sociálneho poznania (ako aj mechanizmus vzájomného pôsobenia objektívnych stránok v spoločenskom živote). V tretej kapitole sa predmetom skúmania stal charakter, štruktúra a formy sociálneho poznania. Autor si všima podmienenosť sociálneho poznania spoločenskou pozíciou subjektu, jeho triednou, politickou zaradenosťou atď. V poslednej kapitole zameral autor pozornosť na rozbor metód sociálneho poznania, na rozbor vzťahu metodológie, logiky vedeckého poznania a metód sociálneho poznania, upozornil na zrodu i na odlišnosti medzi filozofickými a špeciálnovednými metódami (najvýraznejšie na úlohe experimentálnych metód) v poznaní spoločnosti.

Predmet konkrétneho sociálneho poznania — ktoré autor vymedzuje

ako poznanie spoločnosti (na rozdiel od iných možných chápaní tohto pojmu) — je výsledkom vzájomného pôsobenia objektu a subjektu poznania na báze tých charakteristických stránok zákonite sa rozvíjajúcej objektívnej spoločenskej skutočnosti, ktoré na danej etape najviac zaujímajú (sú preň najdôležitejšie) subjekt sociálneho poznania. Sociálne poznanie je podmienené spoločenským životom ako celkom, v tejto súvislosti zdôrazňuje autor myšlienku o nevyhnutnosti tesného vzťahu medzi historickým materializmom a sociálnym poznaním, o výraznej metodologickej funkcii kategórií historického materializmu (najmä kategórie spoločenského bytia a spoločenského vedomia) pre proces sociálneho poznania.

Z gnozeologického hľadiska pokladáme za prínos knihy popri rozpracovaní základných problémov sociálneho poznania, ktoré dosiaľ stáli poväčšine mimo okruhu záujmu filozofov, aj ďalšie rozvíjanie niektorých základných všeobecnopoznávacích pojmov, týkajúcich sa samého poznania. Autor v súlade s mnohými najnovšími poznatkami prírodných i spoločenských vied tvorivo rozvíja pojmy subjektu, objektu, subjektívneho, objektívneho vo vedomí, dotýka sa aj zložitého vzťahu subjektívnej formy a objektívneho obsahu poznania. V polemike s viacerými autormi zastáva Gindev stanovisko o nemožnosti odtrhávať a stavať proti sebe oba tieto komponenty poznávacích procesov a vyjadruje správnu myšlienku, že ako v obsahu, tak aj vo forme sú prítomné aj objektívne a zároveň aj subjektívne prvky. Túto myšlienku bude treba ešte nesporne ďalej rozpracovávať, je však výrazným krokom vpred pri prekonávaní niektorých mechanistických prežitkov v marxistickej teórii poznania. Nadväzujúc na odkaz Todora Pavlova, rozpracováva P. Gindev aj niektoré

ďalšie významné aspekty odrážacích procesov, pričom hľadá najmä špecifikum odrážacích procesov v oblasti sociálneho poznania. Riešenie týchto problémov predstavuje v Gindevovom podaní dôslednú aplikáciu vnútornej jednoty základných princípov materializmu a princípov dialektiky.

Pri precizovaní analýzy dialektických vzťahov medzi objektívnymi a subjektívnymi stránkami procesov sociálneho poznania (ako aj spoločenského života vôbec) sa Gindev stotožňuje s autormi, ktorí diferencujú medzi subjektívnou stránkou a subjektívnym faktorom spoločenských procesov. Subjektívnu stránku vysvetľuje Gindev vo vzťahu k spoločenským úlohám, ktorých nevyhnutnosť si ľudia na danej etape vývoja uvedomujú, kým subjektívny faktor zaraďuje do sféry bezprostredného pôsobenia ľudí v priebehu histórie. Sám predstavuje súčasť celého spoločenského vývoja; z hľadiska marxisticko-leninskej analýzy nevystupuje preto ani problém o jeho existencii či neexistencii, ale problém o jeho hĺbke, stupni rozvinutia v danej spoločnosti. Gindev prehĺbuje analýzu subjektívnych faktorov ešte ďalej, ukazujúc ich dva nerozlučiteľné komponenty — uvedomenosť a organizovanosť, ktoré vlastne zodpovedajú dialektickej jednote subjektívneho a objektívneho. Základným kľúčom na pochopenie zložitej dialektiky vzťahu subjektívnych a objektívnych prvkov v sociálnych procesoch je pre Gindeva marxovská téza o tom, že ľudia sú objektom a zároveň i subjektom histórie. Pri rozbere úlohy subjektívnych stránok v spoločenskom rozvoji zdôrazňuje autor myšlienku, že táto je tým väčšia, čím celostnejšie, úplnejšie a pravdivejšie je subjektívne schopné odrážať zákonitosti objektívnych stránok spoločenského rozvoja.

Za významné v tejto súvislosti pokladáme autorovo tvrdenie, že medzi

základné špecifické určenia kategórie „subjektívneho“ v spoločenskom živote (a aj v procese sociálneho poznania) patrí to, že ju nemožno vzťahovať len na kategóriu „subjektu“ a odvodzovať ju z nej, ale že v tomto kontexte sa chápe v dialektickej jednote subjektívneho a objektívneho. Ako ďalej ukazuje autor, je dialektika vzťahu medzi objektívnymi a subjektívnymi stránkami spoločenského procesu veľmi zložitá a mnohostranná. Subjektívne tu totiž nielen odráža sociálne procesy (ich objektívne stránky), ale zároveň je aj konštituuujúcim elementom tejto objektívnej stránky, pôsobí na jej fungovanie a rozvoj. Pochopiť a adekvátne vysvetliť tento problém možno, ako správne zdôrazňuje Gindev, len na základe dialektiky vzťahu medzi spoločenským bytím a spoločenským vedomím.

Z hľadiska historického materializmu je cenné vymedzenie základných kategórií (a to vrátane porovnania názorov viacerých autorov) spoločenského bytia a spoločenského vedomia. Sám historický materializmus autor charakterizuje ako filozofiu a sociológiu marxizmu-leninizmu, majúcu štyri funkcie: ontologickú, logickú, gnozeologickú a metodologickú. Objektom sociálneho poznania je spoločnosť, a to jednak ako „spoločnosť vôbec“, jednak ako spoločensko-ekonomická formácia. V prvom prípade ide o kvalitatívne charakteristiky spoločnosti mimo jej historickej formy, pričom homeostáza sa reguluje biologickými, ekonomickými a nadstavbovými faktormi. V druhom prípade sú objektom sociálneho poznania objektívne zákony spoločenského vývinu, a to od najvšeobecnejších (zákon súladu výrobných síl a výrobných vzťahov) až po zvláštne, platiace pre jednu formáciu.

Sociálne poznanie vymedzuje P. Gindev výlučne ako obsah spoločenského vedomia. Zo sociologického as-

pektu ide o určité črty spoločenského vedomia, od ktorých abstrahujeme pri nazeraní ako na odraz spoločenského bytia, napríklad vznik a vývoj spoločenského vedomia, jeho miesto a funkcie v živote spoločnosti. Gnozeologické hľadisko zahrňuje vzťah spoločenského a individuálneho vedomia k objektu odrazu a spôsob poznávania pravdy. Kým tu sa skúma sociálne poznanie ako odraz, v sociologickom výskume sa analyzuje jeho aktívny charakter.

Spoločnosť reprezentuje ucelený systém spoločenských vzťahov. P. Gindev rozlišuje náhodilé a uvedomelé sociálne väzby, t. j. vzťahy medzi ľuďmi, kde je človek zároveň subjektom a objektom. Tieto, ako je známe, diferencujeme na materiálne a ideologické. Autor sa snaží dokázať, že aj ideologické vzťahy sú objektívne, hoci prechádzajú cez vedomie (má na mysli duchovné aj vecno-praktické vzťahy). Materiálne vzťahy sú objektívne prvotné, sú podmienené materiálnou výrobou. Ideologické — o čom možno diskutovať — sú síce objektívne druhotné, závisia od vôle ľudí, prechádzajú cez vedomie ľudí, ale tak získavajú svoj objektívny charakter. Nazdávame sa (podobne ako V. Ž. Kelle, pozri *Voprosy filosofii* 1979, č. 5), že politicko-právne štruktúry sú druhotné a vystupujú ako objektívne len vo vzťahu k jednotlivcovi, prípadne sociálnej skupine, ale nie spoločnosti ako celku, pretože sú závislé od základne a spoločenského vedomia.

Napriek niektorým otvoreným problémom, ktoré autor v knihe v súvislosti s rozborom sociálneho poznania uvádza, predstavuje monografia nesporný prínos do marxisticko-leninskej filozofickej literatúry. Možno len uvítať, že nakladateľstvo Pravda pripravuje jej slovenský preklad.

Etela Farkašová, Ladislav Hohoš